

היבטים לשוניים בפרשת משפטים פד

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת משפטים בהפטרה ובראשון של תרומה

כא ד וְיִלְדָה-לָּוִי: געיה ביו"ד ולמ"ד בשווא נע, הקורא נח משבש את המשמעות¹. לָּוִי: הלמ"ד רפויה

כא ו וְרָצַע: יש להשמיע את העי"ן בסוף מילה, הקורא בה"א משבש את המשמעות

כא ח אִם-רָעָה: להקפיד על קריאת העי"ן, שלא יישמע מלשון ראייה. כתיב: לֹא קרי: לָּוִי²

כא ט יִעֲדָנָה: היו"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא במקומו

כא יב וְשִׁמְתִי: הטעם בתי"ו מלרע

כא טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת: ההפסקה העיקרית בטפחא, יש להחיש את קריאת התיבה וְאִמּוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה וכן הדבר בפסוק יד וְכִי-יָזַד אִישׁ עַל-רַעְהוּ לְהַרְגוֹ בְּעָרְמָה וכן הוא בהמשך יז וּמִקֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת

כא כה כַּ כְּוִיָּה: הוא"ו בחירק חסר, יו"ד בדגש חזק מנוקדת בקמץ, לא: כְּוִיָּה

כא כט שׁוֹרֹ נִגָּח הוּא: דגש חזק בגימ"ל שהוא שם תואר לשור ולא תואר פעולה בעבר שאז הניקוד היה צריך להיות נו"ן בקמץ וגימ"ל בפתח וללא דגש חזק בגימ"ל: נִגָּח³

כא לא יַעֲשֶׂה לָּוִי: טעם נסוג אחור לעי"ן ודגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק

כא לג וּנְפֹל-שָׁמָּה: געיה בנו"ן

כא לה וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ: וְכִי-יִגָּף בדרגא⁴

כב ח עַל-שִׁלְמָה: שי"ן שמאלית

כב יט לְאֵלֵהֶם: הלמ"ד בקמץ, לא בצירי!

כב כא תַּעֲנוּן: יש להקפיד על הדגש בנו"ן, מלשון ענוי וכן הוא הדבר בהמשך

כב כו וְשִׁמְעֵתִי: במלרע! הקורא במלעיל משנה משמעות

כג א אַל-תִּשָּׂא: במלעיל

כג ג תְּהַדָּר: הה"א בשווא נח והדל"ת בדגש קל מדין בגד"כפת אחרי שווא נח, אין לקרא 'תְּדָר'

כג ד אִיבָּה: אל"ף בחולם, יו"ד בחירק קטן (חסר) ובי"ת בשווא נח, יש לקרא: א – יָב – דָּ

כג ח כִּי הַשְּׁחַד יַעֲוֹר פְּקָחִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צְדִיקִים:

להיזהר מהפסוק המקביל דברים טז יט כִּי הַשְּׁחַד יַעֲוֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צְדִיקִים

כג טו כִּי-בֹ יֵצֵאת מִמִּצְרָיִם: הטפחא בתיבה כִּי-בֹ

כג טז בְּאֶסְפָּדָה: האל"ף בקמץ קטן והפ"א דגושה

¹ הגעיה ביו"ד איננה בכ"י לנינגרד, בעיקר צריכים להזהר כאן מי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח.
² בספר תורה קדומה, בחלק הדקדוק מצייין המחבר כי בעדה התימנית נוהגים להבדיל בין השניים ע"י הארכה קלה בקריאת לו לעומת לא, שהצליל נחתך ע"י האל"ף. לנו הבחנה זו איננה מוכרת.
³ כבר דננו סביב הנושא של צירוף הטעמים "תלישא קטנה קדמא גרש" (לרב מוכר בשמו המשובש: קדמא ואזלא או אזלא גרש), אם הקדמא קרובה יותר לתלישא או לגרש? ובכן, לפעמים כך ולפעמים כך, במקרה שלנו: שׁוֹרֹ נִגָּח - הוא.

⁴ על פי כללי משרתי התביר היה ראוי להיות מוטעם במרכא שהרי הברה אחת בלבד מפרידה בין הברת התביר לבין הברת משרתו: וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ. עיין בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר עמ' 92 שיש שלושה עשר חריגים, וכאן אחד מהם. וכבר הבהרנו שמחלוקת בין קורן (היידנהיים) לברויאר אינה בין כוחות שווים. מה גם שהדרגא הוא המקובל והמרכא נראה כהגהה מסברא.

כג כ וְלֹהֲבִיאָדָּ: וא"ו בשווא נע, געיה בלמ"ד בפתח, העמדה קלה בב"ת בגלל המונח. יש לקרא:
 וְלֹהֲבִיאָדָּ
 כג כא אֶל-תִּמְרָ בּוּ: טעם מונח במ"ם, אין הוא נסוג אחור לת"ו
 כג כג וְלֹהֲבִיאָדָּ: געיה מתחת לוא"ו המורה על העמדה קלה ומאפשר הגיה נכונה של הה"א
 החטופה למנוע הבלעתה. וְהִכְחִדְתִּיו: הכ"ף בשווא נח על אף הקושי בקריאת החי"ת שלאחריה,
 התיבה מוטעמת בטעם סו"פ ללא משרתים או מפסיקים לפניו ואין להאריך בה"א כאילו מוטעמת
 בטפחא
 כג כד תִּעֲבֹדִם: ת"ו בקמץ גדול, העי"ן בקמץ קטן
 כג כה וְהִסְרֵתִי: במלרע, געיה בוא"ו למנוע הבלעת הה"א
 כג כז וְהִמְתִּיל: וא"ו בשווא נע (אין לקרא שם פתח), דגש חזק במ"ם והטעם בת"ו
 כג כט וְרַבָּה: הטעם בב"ת, מלרע
 כג לב וְלֹאֲלֵהֶם: אין להשמיע את האל"ף, לקרא 'וְלֹאֲלֵהֶם'
 כד י וְכַעֲצָם: הכ"ף בשווא נח
 כד יב וְהִיָּה-שָׁם: הה"א בשווא נח
הפטרות שבת ראש חודש, השמים כסאי ישעיה סו:
 ג עֲרַף פְּלֹב: טעם נסוג אחור לעי"ן מְבַרְדָּ: טעם נסוג אחור לב"ת. למרות הנסיגה נשמר הצירי, אבל
 נוספה געיא, וכן בפסוק הבא
 ח הַיּוֹחֵל: ה"א השאלה מנוקדת בחטף וטעם נסוג אחור ליו"ד. אִם-יִנְלַד-גְּוִי: יו"ד בחירק קטן, וא"ו
 בדגש חזק, קמוצה ומוטעמת מדין נסוג אחור, ולמ"ד בגעיא
 יא מְזִיז: להיזהר לא לקרוא מְזִיז
 יב הַנְּנִי: נו"ן ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח.
 יג תִּשְׁעֲשְׁעוּ: שתי השיני"ן בקמץ רחב
 יד וְזַעַם: במלרע
 טז וְרַבּוּ: הטעם בב"ת מלרע; חֲלָלִי הלמ"ד בשווא נע⁵.
 יז וְהִמְטְהָרִים: המ"ם בחירק ולא בשווא⁶
 יח בְּאָה: במלרע
 יט מְשִׁכֵי קֶשֶׁת: טעם נסוג אחור למ"ם ושי"ן בשווא נע
 כא לְלוֹיִם: הלמ"ד בלי געיא, רפויה ללא דגש ובשוא נח
 וכן בכל מקום
ראשון של תרומה:
 כה ג זָהָב וְכֶסֶף: יש להקפיד על הפרדת התיבות וכן בהמשך פס' ה: אֵילִם | מְאָדְמִים וְעֵרֶת
 | תְּחָשִׁים
 כה ה מְאָדְמִים: האל"ף בקמץ חטוף
 כה ח וְעֵשׂוֹ לִי: טעם מרכא נסוג אחור לעי"ן

⁵ 'חללי' לפעמים הלמ"ד הראשונה בשווא נח ולפעמים בשווא נע. צריך לעיין אם יש געיא בחי"ת במדויקים.
⁶ בנין התפעל

כה י וְאֵלֶּה: אֵלֶּיךָ פְּתוּחָה וּדְגֵשׁ חֶזֶק בְּמִ"ם לְהַבְדִּילוֹ מִשְׁפָּחָה עֵבְרִית

כה יב וַיִּצְקֶתָ לֹא: טַעַם מוֹנַח נִסּוּג אַחֲרֵי לְצַדִּי וּדְגֵשׁ חֶזֶק בְּלִמִּדָּה

כה יד עַל צִלְעֹת הָאָרֶץ: טַפְחָא בְּתִיבָה עַל

כה טז אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: אֵין לְסִיִּים אֲשֶׁר - אֶתֵּן אֵלֶיךָ

זרע שמשון. וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם. יש לבאר מדוע כתיב 'אשר תשים לפניהם', ולא 'אשר תשפוט אותם'. ונראה שהפסוק רומז למה שנפסק בשו"ע (ח"מ סימן י"ב ס"ב) שמצוה להציע לבעלי הדינים בתחילה שיעשו הפשרה. ובסנהדרין (ו): ילפינן שיש מצוה לעשות פשרה, ממה שנאמר אצל דוד יְוָהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וַיִּצְדָּקָה לְכָל עַמּוֹ (שמואל ב, ח, טו), איזהו משפט שיש עמו צדקה הוי אומר זה הפשרה. וכתב המהרש"א שם, שכל מי שיש בו יראת שמים, תמיד מקדים לעשות פשרה ולא דין, והפורק עצמו מן הדין ועושה פשרה מביא שלום בינם להקב"ה, כי בדין לפעמים הדין מרומה, ונוטל מזה ונותן לזה, ולפעמים העוון תלוי בבעל דין, ולפעמים בדין שלא דקדק יפה, אולם בפשרה הוא ברצון שניהם, ואין כאן שום עוון. וזה נרמז בפסוק שדקדק לומר 'זאלה המשפטים אשר תשים לפניהם' ולא נאמר 'אשר תשפוט אותם', כי הכוונה לרמוז שבתחילה כשבא לשפוט אותם ישתדל להשים שלום ביניהם, ועל זה שייך לומר 'אשר תשים'.

וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם. במדרש (שמו"ר ל כב): אמר להם משה לישראל הרי נתן לכם תורתו, אם אין אתם עושים את הדינים, הוא נוטל תורתו מכם, שלא נתן לכם את תורתו אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר יְעֹז מִלְּךָ מִשְׁפָּט אֶהְבֵּב (תהלים צמ, ד), ע"כ. וקשה מה נשתנה מצוה זו של הדינים שאם לא יקיימו אותה יטול הקב"ה מהם את התורה, מה שלא מצינו שאמר כן בשאר במצוות שבתורה. וי"ל דבשאר עבירות כשהאדם חוטא בהם, הדבר ברור לכולם שנעשה במעשה זו נגד רצון התורה, ואינו מחליף ופוגם בעצם דיני התורה במעשיו. משא"כ כשהדין מקלקל את הדין, נראה הדבר כאילו כך הוא הדין של התורה, ומשום כן עונשו מרובה כל כך, כי בכך נראה כמו שחלילה פוגם בעצם התורה שמשקר ומשנה את עצם דיני התורה.

חזון איש. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אין אדם רשאי ליטול את שלו שלא ברשות ב"ד במקום דליכא פסידא כדאמר ב"ק כז ב', ואיסור זה אפשר שהוא ממקרא דהמשפטים אשר תשים לפניהם, ודרשינן ולא לפני הדיוטות, וה"ה בעצמו בלא שימת משפט כלל. (אהע"ז סי' כ"ז סק"ח). א"ה. תמוה למדי! רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה יב יש לאדם לעשות דין לעצמו אם יש בידו כח הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין, אף על פי שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובא לבית דין, לפיכך אם קבל עליו בעל דינו והביאו לבית דין ודרשו ומצאו שעשה כהלכה ודין אמת דן לעצמו אין סותרין את דינו.

דפי פרשת השבוע בר-אילן משפטים פד

מְהִדְבְּרוֹת לַפְרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים

הרב ד"ר יואל בן-נון מאמר זה מבוסס על ספריו: 'בינה בתורה בראשית-שמות', ו'מקראות' לפרשת משפטים. בסוף פרשת יתרו יש פתיחה חגיגית: "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (שמ' כ"ח), וממנה מתחילים חוקי גוי קדוש בדרכי עבודת ה' הראויה, איסורים ומצוות, שהם כמו תולדות לדיברות הראשונים. הפתיחה של פרשתנו "וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם" אינה יכולה להיחשב כהמשך רצוף ל'חוקי גוי קדוש' שבסוף פרשת יתרו, אלא בהכרח היא פותחת יחידה חדשה בתוך פרשיות ברית סיני. להלן נראה, שחוקי גוי קדוש חוזרים ונמשכים בתוך המשפטים ואחריהם, כך שהחוקים והמשפטים משתלבים במבנה שלם וסגור, כתולדות והרחבות של 'עשרת הדברים'⁷.

⁷ רעיון זה מופיע לראשונה במדרש ויקרא רבה לפרשת קדושים: "תני ר' חייא: פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ר' לוי אמר: מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה (ויקרא רבה פרשה כ"ד, ה).

עם זאת, סדר הפרשיות וסדר ה'תולדות' אינו חופף בהכרח את סדר הדיברות; משפטי מכות (מיתה וחבלות) ומשפטי נזק וגניבה שבחלק 'המשפטים' הם תולדות משותפות לשני הדיברות "לא תרצח" ו"לא תגנב", בשל הקשר המציאותי בין שני אלה בעולם הפשיעה. שוד, למשל, עלול להסתיים במוות, כפי שמפורש בדין 'בא במחתרת' (כא:לז והלאה).

הדיבר הראשון הוא "אֲנֹכִי ה'... אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", ולפיכך תולדותיו הן משפטי העבד והאמה. ראייה לכך היא הביטויים הדומים: "יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חָנָס" (כא:ב) ו"לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִים" (כא:ז). הביטויים של יציאה מעבדות "לחפשי" ו"צאת העבדים" מופיעים יחד עם הרעיון הגדול של היציאה מעבדות לחרות; זה העיקר ביציאת מצרים, והוא מוכיח את הקשר בין משפטי עבד ואמה לבין הדיבר הראשון בעשרת הדיברות. כך כתב כבר רס"ג בפירושו בתחילת משפטים.⁸

כפי שצוין לעיל, פתיחת פרשתנו מתחילה יחידה חדשה, ולפיכך התורה מעגנת את ראשית המשפטים בראשיתם של הדיברות.

לאחר משפטי עבד ואמה מופיעים משפטי מוות ומכות, שהם תולדות והרחבות של "לא תרצח", ואחר כך מופיעים משפטי נזק, שומרים וגנבה, שיש בהם מפגש בין "לא תרצח" ו"לא תגנב", כאמור לעיל. מכאן, שסדר הדיברות אינו קובע בדיוק את סדר התולדות במצוות ובמשפטים, וכך, למשל, תולדות לאיסורי אלילים ולמצוות השבת יכולות לבוא לפני המשפטים וגם אחריהם.

המשפטים וחוקי גוי קדוש – מבנה הפרשיות

בהמשך פרשתנו קיימים מעברים דרמטיים בין היחידות השונות. לאחר הפתיחה (וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיךָ), ולאחר ההתרגלות ללשון המשפט המותנה (כי... ואם...), התורה חוזרת בבת אחת לציוויים מוחלטים: "וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶנּוּ... כָּל אֱלֻמְנָה וְיִתוּם לֹא תִעַנּוּ", כמו גם איסורי ריבית ונשך. אלו מקרים שבהם ה' הוא השופט, כי לעלובי החיים אין סיכוי רב להגיע למשפט הוגן בבית משפט. אמירה זו חייבת להדאיג את כולנו, כי משפט ה' עלול להיות נורא! יחד עם איסורי המשפט המוחלט חוזרים ומופיעים גם חוקי ההקרבה במזבח, הנראים כהמשך לאלו שבסוף פרשת יתרו, וכל זאת ללא פתיחה חדשה וגם ללא פרשה חדשה. הכול ברצף אחד שאיננו מובן במבט ראשון.

במבט כולל, שמתחיל במעמד הר סיני עם עשרת הדברים, וממשיך בחוקי גוי קדוש (בסוף יתרו), היחידות בפרשת משפטים מסודרות במבנה כיאסטי (חוזר לראש):

1. מהמשפט המותנה (מקרה < דין) אל המשפט המוחלט ('לא תעשה').
2. מהמשפט המוחלט אל חוקי גוי קדוש.
3. חזרה אל עיקרי "עשרת הדברים" – בדרך אל הארץ.
4. חזרה אל הר סיני – הברית וספר הברית, "נעשה ושמע", והתגלות כבוד ה' עד עליית משה להר סיני.

זעקת הגר והעני: יש מי ששומע

בחלק הראשון של פרשתנו שולט המשפט המותנה, שבו מקרה מוביל לדין – מה ישפטו השופטים למי שפגע. אולם באמצע פרק כ"ב מתחולל מעבר דרמטי מ"המשפטים" אל המצוות והמוסר. בעולם כולו, המשפט הרגיל הוא משפט מותנה – מה ישלם המזיק, הגנב או השומר שהתרשל בשמירתו. המצוות, לעומת זאת, עיקרן באיסור מוסרי: "וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶנּוּ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כָּל אֱלֻמְנָה וְיִתוּם לֹא תִעַנּוּ" (שמ' כב:כ-כא).

לעומת המשפט הנוהג בעמים, ה"משפטים" בתורה כפופים לעשרת הדיברות, כפירוש והרחבה של האיסורים המוסריים המוחלטים. על כן, בסופם הדיבור חוזר אל האיסורים המוסריים המוחלטים! ישנה גם הקבלה בין משפטי העבדות בראש הפרשה, הנובעים מדיבור "אֲנֹכִי ה'... אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ... מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... מֵבֵית עֲבָדִים" (שמ' כ:ב), לבין החזרה למצוות ולמוסר המנוסחת בלשון דומה (באיסורי הלחץ והונאת הגר ועינוי יתום ואלמנה), והיא מעוגנת ביציאת מצרים. בנקודה זו אנו עוברים גם מתחום השיפוט של בני אדם, אשר שופטים בשם "האלהים", אל משפטו של 'שופט כל הארץ' בכבודו ובעצמו. וכאן טמון עיקרו של הפרק:

אִם עָנָה תִעַנֶּה אֹתוֹ, כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי, שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹ. וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בְּחָרֵב וְהָיוּ גִשְׁיָכֶם אֱלֻמְנוֹת וּבְנֵיכֶם יִתְמָיִם.

במילים אחרות ופשוטות יותר, אוי ואבוי לכם אם תאלצו את ה' להתערב ולשפוט! כדי להגיע אל בית המשפט ולקוות למשפט צדק, דרוש מינימום של כוח כלכלי-חברתי. גר, יתום ואלמנה, כמו עניים ודלים, הם חסרי כל כוח, ולכן הם לא יגיעו לבית המשפט האזרחי. בייאושם, הם יצעקו אל ה', "וְשָׁמַעְתִּי בִּי חֲנוּן אָנִי".

⁸ פירושי רב סעדיה גאון לספר שמות, ירושלים תשנ"ח, עמוד קח.

חובתנו המוסרית היא לשמוע את צעקת האביונים, כדי שלא יתעורר חרון אף ה', חלילה; מכוח יציאת מצרים, ה' דורש שנשמע אנחנו את הצעקה. הפנייה היא לבית המשפט עם אזהרות חמורות לשופטים עצמם; לא לקבל שמועות שווא ועדי חמס ושקר, לא להטות משפט גם אם הרוב פועל כך, לא להטות משפט אביון לרעתו וגם לא לטובתו, לא להרשיע בלי הוכחות ברורות, וכמובן, להתרחק מדבר שקר, ומהשוחד המסוכן יותר מכול. אחרי המשפט המוחלט, התורה חוזרת אל המצוות, אל השבת, השמיטה והחגים שבהן טמון החיבור בין העם לארץ. אולם החיבור הזה לא יהיה קל והוא יימשך תקופה ארוכה:

מַעַט מַעַט אֶגְרָשְׁנוּ מִפְּנֵיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרָח וְנַחֲלֶתָ אֶת הָאָרֶץ. וְשִׁתִּי אֶת גְּבֻלְךָ מֵיַם סוּף וְעַד יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבַר עַד הַנְּהָר... (שם)

על פי התורה, לא תיתכן גאולה שלמה בבת אחת!

החיבור בין העם לארץ מתחיל בשמיטת היבולים בשנה השביעית, לטובת "אֲבִינֵי עַמְּךָ" (שם כג:יא), נמשך בשביטת השדה בשבת (לעומת שבת הבית, ראו לעיל פרק ט"ז): "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹשׂ בֶן אִמְתֶּךָ וְהַגֵּר", ונשלם בשלושת ה"רגלים"; רגלים אלו הם חגים חקלאיים בארץ – קציר ואסיף, וגם חגי העם היוצא ממצרים (ראו לעיל פרק י"ג):

אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֵר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּאת כֶּאֱשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בּוֹ יֵצְאֶת מִמִּצְרָיִם... (שם)

האביב זו התבואה המבשילה ("כִּי הַשְּׂעִרָה אָבִיב", שם ט:לא), אבל לעומת הפופולריות העכשווית של השם, בכל התנ"ך לא נזכר 'חג האביב'. מדוע? כי גם ביבולים ובחגים החקלאיים (כמו בגאולה), הקציר והאסיף מגיעים בתהליך, "מעט מעט" ולא בבת אחת.

לעם חקלאי אין במה לחגוג באביב; התבואה מהשנה שעברה כבר נאכלה ברובה הגדול, והיבול החדש עודנו מבשיל בשדה (וְאֲנִי עִם תְּבוּאָה מֵאַרְצוֹת אַחֵרוֹת לֹא הִיוּ). אבותינו החקלאים יצאו באביב של כל שנה "מִן הַמִּצֵּר" (תה' קיח:ה), והמתינו בציפייה ובחרדה לסיום ההבשלה ולראשית הקציר. מכל החגים, דווקא 'קמחא דפסחא' כמעט לא היה להם; גם המצה שבארץ הייתה בפסח "לחם עֵז" (דב' טז:ג), זכר מוחשי ליציאת מצרים.

חזרה להר סיני: לשלב יראה ואהבה

מעמד הר סיני מסתיים בפרק כ"ד במזבח "תחת ההר" עם קורבנות עולה וחגיגת שלמים יחד עם כתיבת "ספר הברית" וקריאתו ועם כריתת הברית. לבסוף, בשיא המעמד, חזיון ההתגלות של כבוד ה' "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" כמלך יושב על כס השמיים – התגלות שלא פגעה בסעודה החגיגית ("וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ"). דבר מכל אלה לא נזכר בתחילת המעמד, שאופיין בקול השופר החזק ובחרדת המוות, ובמקביל, תיאורים אלו של החרדה הגדולה בפתיחת המעמד, לא הופיעו בסימום. הסופת יחיה מובילה ליראת ה' הרוממה, הבחירת, ואילו החתימה מבססת את אהבת ה' עם החגיגה והשמחה בעבודתו. אי אפשר לזכות בקדושת הדיבור הישיר מאת ה' בלי יראה, ואי אפשר לקבל את הדיבור ברצון ובבחירה, בלי אהבה.

בני ישראל יכלו לומר "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שם כד:ז) רק כאשר שמעו "אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמְּשֻׁפָּטִים" (שם ג) עם קריאת "סֵפֶר הַבְּרִית" (שם ז). בהתאם לכך פירשו רבי אברהם אבן-עזרא והרמב"ן, שכך גם היה סדר הדברים: תחילה יראה גדולה עם הדיברות, ולבסוף חגיגה גדולה עם הברית. לדבריהם, "ספר הברית" כלל את עשרת הדיברות עם פרשת משפטים, וזהו פשוטו של מקרא.

אולם, חכמי התלמוד ורש"י קראו אחרת; הם למדו מפרק כ"ד את מספר הימים של העליות והירידות בפרק י"ט:

וַיִּשְׁכֵּן כְּבוֹד ה' עַל הָרֹם וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שְׁשַׁת יָמִים, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מֵתוֹךְ הָעָנָן. לְפִי קְרִיאָתָם, יֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׁנֵי תִיאֻרוֹת הַפּוֹכִיִּים אֲדָם מְשַׁלְּמִים, שֶׁל אוֹתָם הַיָּמִים עֲצֻמָּם: גַּם חֲרַדַּת מוֹת וְגַם הַתְּלַהּבוֹת עֲצוּמָה, בַּבַּת אַחַת; "עֲבָדוּ אֶת ה' בְּרָצוֹן וְגִילוֹ בְּרַעְדָּה" (תהלים ב, יא).

הרב אליעזר פוליאייס נר"ו. **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי**, גרסינן בקידושין י"ז ב' עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת (היינו אע"פ שאין לו בן) וכש"כ שאר יורשים, ויליף לה מדכתיב וְעֲבָדָךְ שֵׁשׁ שָׁנִים (דברים טו, יב) לך ולא יורש, אבל את הבן עובד משום דכתיב שש שנים יעבוד ופרש"י מדלא כתיב יעבדך.

⁹ אכן, ניתן לראות בתחילת המעמד רמז קל לסופו, בחשש הגדול שהעלה ה', "פֶּן יִחָרְסוּ אֵל ה' לְרֵאוֹת וּנְפֹל מִמֶּנּוּ רֵב" (יש מקום להבין שחשש זה מופנה לאותם אצילים שבסוף המעמד עלו וראו, וה' חס עליהם).

אמה עברי' אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, הנרצע והנמכר לגוי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת, ויליף נרצע מדכתיב ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם ולא את הבן ולא את הבת, ואמה משום דהוקשה לנרצע, ונמכר לגוי משום דכתיב וְחָשַׁב עִם קַנְהוֹ (ויקרא כה, ג) ולא עם יורשי קוניהו.

וגר צדק דינו כגוי לענין זה דהנמכר לגר צדק אינו עובד לא את הבן ולא את הבת כדאמר ב"מ ע"א א, ואמרינן עוד בגמ' שם דאינו נמכר בעבד עברי משום דבעינן וְשָׁב אֶל מְשֻׁפָּחָתוֹ (ושם כה, מא) וליכא, ומבואר בגמ' שם דמהאי טעמא דאינו נמכר מהאי טעמא אינו קונה כישראל לענין שיעבוד את בנו אם מת, (ועי' כ"מ פ"ב הי"ב וצ"ע), אלא קונה כגוי.

כתב במנחת חינוך מצוה מ"ב (אות י"ג בנדמ"ח) דכיון דאינו עובד אלא את הבן ולא את הבת ושאר יורשים, מבואר דלאו מדין ירושה אתינן עלה, ולפיכך כתב דאין הבכור נוטל בו פי שנים. ומטעם זה כתב עוד דאם הניח האדון טומטום או אנדרוגינוס שהוא ספק זכר אינו עובד מספק כי הוא מוחזק בעצמו, ואפי' לדעת הקצה"ח דספק משוחרר הוא בחזקת רבו מחמת חזקת מרא קמא כשורו וחמורו, וה"נ הרי גופו קנוי לו, מ"מ לא שייך כאן חזקת מרא קמא, דכיון דאין הבן בא בתורת נחלה אין מקום לומר שהוא עומד בחזקת משפחה.

בדין מכירת עבד עברי

בדין מכירת עבד עברי כתב במנחת חינוך מצוה ת"י (אות י"ג בנדמ"ח) בקומץ המנחה וז"ל ואגב אזכיר מילתא דתמיה שראיתי בספר קהלת יעקב שחקר שם אם יכול האדון למכור עבד עברי לאיש אחר, ורצה להוכיח מהגמ' שיכול למכרו מדיליף בקידושין י"ז ב' דעבד עברי אינו עובד את היורש מדכתיב ועבדך שש שנים ולא ליורש, דילמא בא למעט ולא ללוקח, מוכח דיכול למכרו, ודבריו תמוהים דהא מבואר בר"מ בפ"ד מהל' עבדים ה"י וז"ל וכן עבד עברי אינו יכול למכרו ולא ליתן לאחר, והוא מהמכילתא ועי' בכ"מ שם, ועי' בכ"מ שם פ"ב הי"ב שהביא בשם הרלב"ג שמה שאין עבד עברי עובד את הבת ולא את האח מוכח דאין יכול למכור עבד עברי לאיש אחר וצ"ע, עכ"ל המנ"ח.

הרב יהושע גריינימן נר"ו. פרש"י אל הַדְּלֵת אוּ אֶל הַמְּזוּזָה, יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה, תלמוד לומר וְנִתְּתָהּ בְּאָזְנוֹ וּבַדְּלֵת (דברים טו, י), בדלת ולא במזוזה, הא מה תלמוד לומר או אל המזוזה, הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד, והנה הרא"מ כתב דלר"ש דקאמר בפרק קמא דקדושין מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקדוש ברוך הוא דלת ומזוזה שהיו עדי במצרים כו', ס"ל דאפשר לרצוע גם במזוזה ולא רק בדלת, והוא מחודש, גם באדרת אליהו מכת"י הנקרא קיצור מכילתא כתב כן לכו"ע, והדברים מחודשים, ועי' באחרונים על הרמב"ם

לב העברי. לא תצא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים. ג' במסורה, 'לא תצא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים', 'כְּצֵאת מִשָּׁה אֶל הָאֱהָל (שמות לג, ח), 'כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ (שופטים ה, לא)'.¹⁰

שמעתי מאמ"ז מהר"ר צבי דוב זצ"ל לפרש, ע"ד שאמרו (בבלי ברכות ה א) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר, נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה וכו', נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה. ואמרו אם פגע בכך מנוול זה משכיהו לבית המדרש. וזה שאמר הכתוב 'לא תצא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים', ר"ל יציאת הנשמה מן הגוף במום, כמו עבד שיוצא בשן ועין, אלא יציאת הנשמה מן הגוף יהיה ע"י תיקון כראוי, וזה 'כְּצֵאת מִשָּׁה אֶל הָאֱהָל' והיינו ביהמ"ד, וכמו שאמרו 'יעסוק בתורה', או על ידי 'כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ', היינו שיוזכר לו יום המיתה ודהנשמה מכונה 'שמש' ע' זוהר ח"א רכז, ועיד"ז יתרפא מצלעתו¹⁰, ושמש צדקה ומרפא, ושב ורפא לו.

¹⁰ נקט כאן שם עצם 'צלעת' על משקל צרעת או גפחת קדחת וכד' ומצינו כן בדברי חז"ל (מדרש אגדה (בוכר) בראשית פרשת ויצא - וישלח פרק לב) אלא לרפאות צלעתו.

חזון איש. וְרֵפָא וְרֵפָא בגמרא בבא קמא פ"ה א' תנא דבי רבי ישמעאל ורפא ורפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות.

הרמב"ם בפ"י המשנה הביא שפירשו לו כי שלמה חבר ספר הרפואות כשיחלה שום אדם או יקרנו שום חולי מן החולים היה [החולה] מתכוין לאותו הספר והיה עושה כמ"ש בספר והיה מתרפא, וכאשר ראה חזקיה כי בני אדם לא היו סומכים על הש"י הסיר אותו וגזוז, והרמב"ם שם חלק על פירוש זה דלא יתכן לשלול מבני אדם רפואות כמו שאין ראוי לשלול מהם מזונות¹¹, אבל נראה שפירוש שקבל הרמב"ם הוא מקובל איש מפי איש, ופ"י הרמב"ם שם קשה דלא הוי להו לומר בגמ' סתם ספר הרפואות אלא הוּו מפרשי מה שהיה בו מן האיסור וההפסד. ומה שהקשה הר"מ מ"ש ממזונות צ"ע שהרי אמרו בגמרא ורפא ורפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, ובברכות ס' א' אמר ר"א לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו, ופרש"י כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים, ואביי אמר התם דלא לימא אינש הכי משום שניתן רשות לרפאות, והרי מבואר דאין רפואות כמזונות שהרי אי"צ קרא להתיר מזונות, אלא רעבון אינו עונש ואכילה היא עבודה לפניו ית', כי שלחנו של צדיק כמזבח כדתנן אבות פ"ג ג' שאכלו כו' כאילו אכלו משולחנו של מקום, אבל חולי הוא עונש וראוי להתחזק בתשובה ובבקשת רחמים אלא שנתנה רשות להתרפא כי בני עליה מועטים.

כב ח לב העברי. עַד הָאֱלֹהִים יבא דְבַר שְׁנִיחָם. צ"ב מדוע לא כתיב 'עד השופט', דלמה כאן מכונה הדיין בשם 'אלהים'. ונראה דבא להורות שעל ידי כך שבא לב"ד ומציית לדין, נפטר ממידת הדין של מעלה, כיון שקיבלו עליהם את הדין לשמוע פְּכַל אֲשֶׁר יִדְרֹף (דברים י"ט, ט). אך אם לא קיבל עליו לשמוע דין תורה, אז גם אם באמת הוא צודק, וכלפי שמיא גליא שהיושר עמו, מ"מ מדת הדין עליו, ולא נפטר מן דין שמים, ואם אין דין למטה יש דין למעלה, זולת אם מקבל ברצון לשמוע ד"ת כהלכה.

כב יד אבני נזר. אִם שְׂכִיר הוּא בָּא בְשֶׁכְרוֹ. הגמ' בעבודה זרה (דף טו.) נסתפקה אם שאלה ושכירות קנייה או לא, ונפ"מ לגבי שביתת בהמתו, דאם השוכר והשואל קונה גוף הבהמה בנוגע להשתמש בה, א"כ אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו. אבל אם אין להשוכר והשואל קניין בגוף הבהמה, אז מוזהר הישראל עליו משום שביתת בהמתו. ובסוף הגמ' מסיקה דשאלה ושכירות לא קנייה.

וכתב בקהלת יעקב (שם סימן ח') דיש לבאר הדיון אם שאלה ושכירות קנייה בשני אופנים: א) הדיון הוא אם השוכר והשואל קונה גוף הבהמה בנוגע להשתמש בה, ודמיא לקונה גוף הדקל לפירות, וכיון דהגוי קונה גוף הבהמה, לכן אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו. או דאין להשוכר והשואל קניין בגוף הבהמה, דיש לו רק זכות השתמשות, לכן מוזהר הישראל עליו

¹¹ החזון-איש קיצר כאן. לשון הרמב"ם לפי תרגום הר"י קאפח ז"ל. פירוש המשנה לרמב"ם פסחים ד י. הלכה זו היא תוספתא, אבל ראיתי לפרשה ג"כ לפי שיש בה תועליות. ספר רפואות, היה ספר שהיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי "הטלסמאת" שאם עושים "טלסם" בסדר מסוים מועיל לחולי פלוגי וכיוצא בזה מדברים האסורים, ומחברו לא חברו אלא על דרך הלימוד בטבעי המציאות לא כדי להשתמש במשהו ממזה שנכלל בו, וזה מותר כמו שיתבאר לך שדברים שהזכיר ה' מלעשותם מותר ללמדם ולדעת אותם, כי ה' אמר לא תלמד לעשות (דברים י"ט, ט) ובא בקבלה אבל אתה למד להבין ולהורות. וכאשר קלקלו בני אדם ונתרפאו בו גזוז. ואפשר שהיה ספר שיש בו הרכבת סמים המזיקין כגון סם פלוגי מרכיבין אותו כך, ומשקין אותו כך, וגורם למחלה זו זו, ורפואתו בכך וכך, שכשיראה הרופא אותם המחלות ידע שסם פלוגי השקוהו ונותן לו דברים נגדיים שייצילוהו, וכאשר קלקלו בני אדם והיו הורגין בו גזוז. ולא הארכת לידבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו לי ששלמה חבר ספר רפואות שאם חלה אדם באיזו מחלה שהיא פנה אליו ועשה כמו שהזכיר ומתרפא, וראה חזקיה שלא היו בני אדם בוטחים בה' במחלותיהם אלא על ספר הרפואות, עמד וגזוז. ומלבד אפסות דבר זה ומה שיש בו מן ההזיות, הגה ייחסו לחזקיה ולסיעתו שהודו לו סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבחמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו היצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שחסיר בטחוננו מזה, והיו שומים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר לחסיר רעבוננו ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה מהרפואה את מחלתי כשאשתמש בה. ולא הייתי צריך לסתור פירוש זה הגרוע לולי פרסמו.

משום שביתת בהמתו. ב) י"ל דבודאי קונה השוכר והשואל גוף הבהמה לגבי הפירות, אבל הדין הוא אם משום הכי חשיב גוף הבהמה של השוכר כיון דיש לו בו קנין פירות וזכות השתמשות, וממילא אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו, או כיון דגוף הבהמה חשיב של המשכיר, לכן מוזהר עליו משום שביתת בהמתו¹².

והאבני נזר (ח"מ סימן כ"ה) כתב כאופן הראשון, דשכירות לא קנייה היינו דאין להשוכר והשואל קנין בגוף הבהמה, וז"ל: גבי שוכר אין הבהמה או הקרקע קנויה לו לפירות, רק שיעבוד יש לו לשוכר על הבהמה או על הקרקע להשתמש בה או ליקח פירות. וכן לשון תוס' (ערכין כא. ד"ה הכי) "דמשתעבד לשוכר" וכו'.

ובזה יובן היטב מה ששוכר חייב בגניבה ואבידה, ושואל חייב אפי' באונסין, ואילו הלוקח לזמן להשתמש, וכן המקבל מתנה לזמן להשתמש, אינו אלא שומר חנם. ודלכאורה הלוקח חפץ לזמן, וכן המקבל מתנה לזמן, דומה הוא לשוכר ושואל. אך החילוק הוא, דשוכר ושואל – בשל בעלים הם משתמשים, דאפילו קנין תשמיש אין להם, והוא לבעליו לגמרי, ושיעבוד גרידא יש להם וכו', אבל לוקח ומקבל מתנה לזמן – בשלהם משתמשים.

חזון יחזקאל. לא תשימון עליו נשך. יפה הוא כחם של הבעלים בממונם, ואם קיבל אדם על עצמו איזה חיוב, הוא משועבד לכך, אף כי שאינו רשאי ויש איסור בקיומו. ולכן המלוים ברבית, למרות איסורו החמור והעונש הקשה שמתוח עליהם, לא הורע הכח המשפטי של חיוב רבית. לכן אם ראובן לוו משמעון חברו מאה שקלים, על מנת לשלם לו מאה וחמשה, אותה הוספה של חמשת שקלים שקצץ לו, נזקפה עליו במלוה כמו הסכום העיקרי, והמלוה בקחתו מן האיש אשר הוא נושה בו רבית קצוצה, אין הנשך הזה גזל בידו. דהלא מצינו (ב"מ סב.) דמי שסובר שישטר העומד לגבות, כגבוי דמי, דעתו כי גם ברבית נוהג הדין הזה, וכתב רש"י שם: 'שהרי שעבד לו קרקעותיו על הקרן ועל הרבית'. הדברים האלה מוכיחים שחל על הלואה חיוב לשלם הרבית, כי זולת זאת לא היתה בדין העומד לגבות כגבוי דמי'.

ומה שאמרו דרבית קצוצה יוצאה בדיינים, דכופים את המלוה להשיב הרבית להלוה. אין זה מכח 'משפט ממוני', אך מכח 'חיוב מוסרי', וכמו שכתב המחבר (יו"ד סי' קס"א), וז"ל: רבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב, יוצאה בדיינים, שכופים ומכים אותו עד שתצא נפשו, אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו. וכתב שם בביאור הגר"א הטעם דאין ב"ד יורדין לנכסיו, וז"ל: כי זה שהוא יוצאה בדיינים, הוא משום זחי אַחִיךָ עִמָּךְ (ויקרא כה, לו), וכופים על מצות עשה, אבל לא נתחייב לו המלוה כלום שישתעבדו הנכסים, עכ"ל. כל זה הוא בישראל, אבל בבן נח שנצטוו על נטילת רבית זה מזה (ע' תוס' ב"מ שם), אם פרע לו הלואה הרבית, הדיינים אינם מוציאים ממנו, שהרי בן נח אינו במצות זחי אחיך עמך'.

ומעשה שהיה שנתעצמו שני אנשים בדין בעסק של נשך ומרבית, והנתבע – (המלוה), יצא מבית דין זכאי, וכתב הדת נתנה לו שאין בידו רבית קצוצה היוצאת בדיינים. ובא הלואה בטענת 'מהיכן דנתוני', שיורו לו המשפט אשר על פיו נחתך הדין, הדיינים לא נזקקו לדרישתו, ולא שמו לה לב. אז בא הטוען בקובלנא לפני, ותהי תשובתי אליו כדברים האלה: מעשה בית דין בעסקי נשך ומרבית, אינו 'משפט', כיון שהנתבע לא נתחייב לו כלום ומעשה הדיינים בנידון זה אינו אלא הוראה ושכופים את המלוה על השבת הרבית מדין המצוה של זחי אחיך עמך, כשם שכח ב"ד יפה לכופ את כל אחד לקיים מצוה אחרת. ובמקום שאין ב"ד יורדים לנכסיו ונפרעים ממנו, אין הנתבע בעל דברים של התובע, לכן אם הדיינים פטרוהו ואמרו שאין בזה רבית קצוצה, ואינו בחיוב השבת ממון משום מצות זחי אחיך עמך, אין הדיינים נזקקים אל הטענה 'מהיכן דנתוני' ואין שום חובה עליהם לברר לו יסוד הוראתם.

אבל לכאורה קשה מה שכתב המחבר (שם, ובש"ך סק"ח ובביאור הגר"א אות י'), ד'אם לקח המלוה רבית קצוצה מן הלואה בעל כרחו "אז ב"ד יורדים לנכסיו וגובים ממנו'. דלכאורה זה סותר מה

¹² כן משמע מדברי ספר התרומה (סימן קל"ט), וז"ל: לעולם ממכר בן יומו קרוי ממכר וכו', מ"מ אינו קרוי בהמתו וביתו של שוכר כי אם של משכיר, עכ"ל. וכ"כ בתוספות רבינו אלחנן שם.

שאמרנו שהלוה חייב לשלם להמלוה הרבית מפאת 'משפט ממוני'. אך התירוץ הוא, דכיון שיש איסור בנטילת רבית, לכן ליכא בזה הדין דעביד אינש דינא לנפשיה, לכן תפיסת הרכוש של הלוה בעל כרחו, אינה מועלת להכנס לרשות המלוה, ולכן באופן כזה ב"ד יורדים לנכסיו מדין הוצאת ממון אחרים שיש בידו. אבל רבית הבאה מלוה למלוה מדעתו, אף כי שלא נתנה לו עתה בתורת מתנה, והוא מגבה לו בתורת תשלומים על חשבון החוב של רבית, אין זה פרעון בטעות, שכל מה שהאדם מתחייב ברצונו הטוב ובבחירתו החפשית ואפילו רבית בכלל, לא נגרע הכח המשפטי של שעבודו. ומפני שדיני נשך ומרבית אינם ערך משפטי, לא נסדרו הלכות רבית ב'חושן המשפט', אלא נסדרו בין הלכות איסור והיתר ביורה דעה.

הפטרות משפטים

הרב גור-אריה צור נר"ו.

הפטרות זו, הנקראת על שם תחילתה **הַשָּׁמַיִם כְּסָא וְהָאָרֶץ חֲדָם רַגְלִי**, נבחרה להיות נקראת בשבת ראש חודש, ואף דוחה היא כל הפטרות אחרת הרגילה להיות באותה שבת, ועל כן דוחה היא את הפטרות של פרשת משפטים ונקראת במקומה. ויש לעיין מדוע נבחרה הפטרות זו להיקרא בראש חודש שחל בשבת. אם משום תחילתה **הַשָּׁמַיִם כְּסָא וְהָאָרֶץ חֲדָם רַגְלִי** לכאורה אינו מובן שייכותה לראש חודש שחל בשבת.

והנראה בדרך הפשט משום סופה, **וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבֻת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָּל בְּשָׂר׃ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי אָמַר יְהוָה: הַרִי שֶׁרִ"ח חֹדֶשׁ שָׁחַל בְּשַׁבַּת רְמוּז בַּה' ¹³.** ויש להבין כמה וכמה דברים שנראים לכאורה תמוהים בשייכותם לשבת ראש חודש. כגון: מדוע אין פסוק זה מסיים את הפטרות עד שיש לכופלו בשנית כדי לסיים בדבר טוב. ומה שייכות הפסוק האחרון שמוסיים בפסוק של פורענות: **וַיֵּצֵאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפָנָי הָאֱלֹהִים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתֶם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בְּשָׂר׃ מִה שְׁיִיכּוֹתוֹ שֶׁל שָׂכָר זֶה לְשַׁבַּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְכֵן יֵשׁ לְהַבִּין שֶׁאֵין פְּסוּקֵי הַפּוֹרְעָנוֹת כִּגוֹן: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מִכָּה אִישׁ זֹבֵחַ הַשֶּׁה עֵרַף כְּלָב מֵעֵלָה מִנְחָה דָם חֲזִיר מְזִכִּיר לְבִנָּה מְבָרֵךְ אֶזְרָא וְגו', גַּם אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלִיחָם וּמִגּוֹרָתָם אָבִיא לָהֶם: וְכֵן עֲנִיין גּוֹג וּמִגּוֹג לְכָאֵן כִּגוֹן: וְשָׁמַתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל הַגּוֹיִם תְּרַשִּׁישׁ פּוֹל וְלוֹד מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת תִּבַּל וְזָן וְגו', וְכֵן מִדּוֹעַ יִזְכִּיר כֵּאֵן אֶכְלִי בְּשָׂר׃ תְּחִזִּיר וְהִשְׁקֵץ וְהִעֲכָבֵר יַחַדוֹ יִסְפוּ נֶאֱמַר יְהוָה: וְכֵן עֲנִיין הַשָּׂכָר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִקְבְּלוּ בְּנֵי: כִּי כִּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים**

¹³ א"ה. די בזה שמוזכר בה ראש-חודש, ברוב המקומות במקרא 'חודש' בסתם מתפרש ראש חודש.

וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נְאֻם יְהוָה כִּן יַעֲמֵד זְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם: וְכִּי שִׁיכּוּתוֹ לַשַּׁבָּת רֵאשִׁית חֹדֶשׁ. וְכִן יִשׁ לַהֲבִין מִדּוּעַ לְכַאוּרָה אִין הַקֶּבֶ"ה רּוֹצֵה בְּבִנְיִן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁכְּנֵנוּ, וְכִפִּי שֶׁכֵּבֵר אָמַר בְּתַחֲלִילָה אֵי זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי, שֶׁהֵרִי הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הָיְתָה רִגְלֵי וְכִפִּי שֶׁשָּׂאֵל שֶׁלֹּמֶה הַמֶּלֶךְ בְּבִנּוּתוֹ אֵת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ^[מלכים א' ח' כו'] "כִּי הָאֱמָנָם יֹשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּךָ", וְכִפִּי שֶׁמּוּבָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא שֶׁכֵּן אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כְּשֶׁנִּצְטַוָּה עַל הַמִּשְׁכָּן וְנִרְתַּע לְאַחֲרָיו.

וְעוֹד יֵשׁ לְשִׂאוֹל וּבְשִׂימַת לֵב, הֵרִי רֵאשִׁית חֹדֶשׁ וּשְׁבַת הֵם כְּשֶׁנִּי הַפְּכִים אֲשֶׁר כְּבִיכּוֹל סוֹתְרִים זֶה אֵת זֶה. כִּיצַד: רֵאשִׁית חֹדֶשׁ מוֹרָה עַל הַתַּחֲדָשׁוֹת, מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ, וְכְבִיכּוֹל אֵינוֹ זִמְנָן דְּקַבִּיעָא וְקִימָא, אֲלֵא בִּי דִּינָא הוּא דְקָא קַבִּיעֵי לִיהּ [אֵינוֹ זִמְנָן קַבּוּעַ לְכַשְׁעַצְמוֹ אֲלֵא בֵּית דִּין הוּא אֲשֶׁר קוֹבַע זִמְנָן] וְאֵילוֹ שְׁבַת קֹדֶשׁ הוּא יוֹם דְּקַבִּיעָא וְקִימָא מִבְּרִיאַת הָעוֹלָם וְאֵינוֹ תְלוּי בְּבֵית דִּין וְאֵין בּוֹ שִׁינוּי כֻּלָּל. [וְכִפִּי שֶׁמּוּבָא בְּפִסְחִים קִיז', יוֹמָא ב', חוֹלִין ק"א:]

וּבְבִיאוֹר הַדְּבָרִים יֵשׁ לֹמַר כִּי הַסְּתִירָה בֵּין שְׁבַת וְרֵאשִׁית חֹדֶשׁ הִיא רַק לְכַאוּרָה מִה שֶׁנִּרְאֶה כְּלִפִּי חוּץ. אֲדָךְ בְּפִנְיִמִיּוֹת הַדְּבָרִים אֵין בִּינֵיהֶם סְתִירָה אֲלֵא הֵם מְשֻׁלְּמִים זֶה אֵת זֶה. וְכִל הַתַּחֲדָשׁוֹת שֶׁל הַלְּבָנָה תְלוּיָה וְעוֹמֶדֶת בְּמִאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַקַּבּוּעָה וְקִימָת, וְעַל פִּי קַבִּיעַת הַשֶּׁמֶשׁ הִיא קַבִּיעַת הַשְּׁבַת מִבְּרִיאַת כְּנֵאמָר וְיֵהִי עֶרֶב וְיֵהִי בֹקֶר יוֹם הַשֶּׁשִּׁי. הַיּוֹם הַמִּיּוּחָד שֶׁאֵין בּוֹ שִׁינוּי כֻּלָּל. יוֹם שֶׁל כְּנִיסַת הַשְּׁבַת. וְאֲשֶׁר עַל כֵּן נִיתְנָה בּוֹ תוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ שִׁינוּי כֻּלָּל.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן יֵאָמַר לְעוֹמְקוֹ שֶׁל מְקוֹרָא כִּי הַתַּחֲדָשׁוֹת שֶׁל הַלְּבָנָה מְשׁוּלָה לְיִשְׂרָאֵל הַמְּתַחֲדָשִׁים לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ כִּהַתַּחֲדָשׁוֹת הָעוֹלָם מִרֵּאשִׁית הַשָּׁנָה לְרֵאשִׁית הַשָּׁנָה, וְכִהַתַּחֲדָשׁוֹת הַגְּאוּלָּה מְנִיסָן לְנִיסָן, שֶׁהוּא רֵאשִׁית חֹדֶשִׁים לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה. וְכִל הַתַּחֲדָשׁוֹת הַזֵּה הִיא מִכַּח אֹר הַשְּׁבַת הַקַּבּוּעַ וְעוֹמֵד מִשְׁשַׁת יְמֵי בְּרִיאַת, שֶׁאֵין בּוֹ שִׁינוּי כֻּלָּל.

כֵּן עִם יִשְׂרָאֵל בְּכֻלּוֹ, וְכֵן כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הִנְשִׂמָה קַבּוּעָה בּוֹ וְעוֹמֶדֶת כְּפִי אֹר הַשְּׁבַת, וְהַגּוֹף הַמְּשֻׁתָּנָה הוּא הַמְּתַחֲדָשׁ בּוֹ בְּכֹל רִגַע וְרִגַע מִכַּח הָאֵרֶת הַנְּשִׂמָה. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְטוּוּ עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַקִּמַת הַמִּשְׁכָּן וְעַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּמִקּוֹם עֲבוּדַת ה', מְקוֹם לְהַתַּחֲדָשׁוֹת וּבְנִייה לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה.

וְהַשְּׂרָאֵת הַשְּׂכִינָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ כִּהַשְּׂרָאֵת שְׂכִינַת ה' בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכֻלּוֹ וּבְפִרְט הִיא הַמְּחַבֵּר בֵּין הַתַּחֲדָשׁוֹת הַגּוֹף וְהַתַּחֲדָשׁוֹת הַנְּשִׂמָה, וְאֲשֶׁר עַל כֵּן אָמַר הַקֶּבֶ"ה הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדּוּם רִגְלֵי וְכֵן הוּא אָמַר ^[ישעיהו נ"ו ט"ז] כִּי לֹא אָמַר רָם וְנִשְׂאָ שִׁכְּוֹן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשֶׁפּוֹן וְאֵת דְּכָא וְשִׁפְלָ רִחַם וְגו'. כֵּאֲמַר שֶׁאֵין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה אֲלֵא בְּמִי שֶׁהוּא עֵנוּ.

כִּי הָעֵנוּוָה הִיא הַחִיבוּר הַנִּרְצָה בֵּין הַגּוֹף וְהַנְּשִׂמָה הִיא הַבֵּית הַנִּכּוֹן לְהַשְּׂרָאֵת הַשְּׂכִינָה, כִּהַחִיבוּר בֵּין הַתַּחֲדָשׁוֹת הַזִּמְנִים עַל יְדֵי הַלְּבָנָה וּבֵין קַבִּיעוֹת קְדוּשַׁת יוֹם הַשְּׁבַת. וְאֲשֶׁר עַל כֵּן נִאֲמַר לִפְנֵי סִיּוּם הַהִפְטָרָה וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ וּמִדֵּי שְׁבַת בְּשְׁבַתוֹ יָבֹא כָּל בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר יְהוָה, כִּי בִיאַת כֹּל בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' זֶה הִיא מֵהוּת וְתַכְלִית הַחִיבוּר בֵּין שָׁמַיִם וְאָרֶץ כְּפִי שֶׁפְּתַח וְאָמַר הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדּוּם רִגְלֵי, אִיזָה בֵּית תִּבְנֶנּוּ לִי וְכֵאֲמַר כֹּזֶה בֵּית תִּבְנֶנּוּ לִי, בֵּית הַמִּקְשָׁר שָׁמַיִם וְאָרֶץ, כֹּזֶה בֵּית תִּבְנֶנּוּ לִי אֵת בְּנִיִּין קוֹמַתְכֶם הַרוּחָנִית שֶׁל הָעַם וְשֶׁל כֹּל פֶּרֶט וּפְרֶט, לְבֹא וְלְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר ה', שְׁבֹזָה יָרֵד שֶׁפַע רַחֲמִים לְעוֹלָם וּלְכֹן נִקַּט שֵׁם הוִי"ה שֶׁהוּא מְקוֹר הַרַחֲמִים בְּעוֹלָם.

וְיֵשׁ לְשִׂאוֹל, לְכַאוּרָה מִדּוּעַ לֹא תַסְתִּיִּים הַהִפְטָרָה בְּדַבַּר הַטוֹב הַזֶּה, וְלֹא נִצְטַרְךָ לְפִסּוֹק הַמְּסִיִּים בְּדַבַּר לֹא טוֹב כְּבִיכּוֹל: וְיֵצֵאוּ וְרֵאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתֶּם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם לֹא תִכָּבֵה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר:

אלא יש לומר שאדרבה בא הפסוק הזה ללמד על חטאו של גוג ומגוג שמרד באדון העולם ואשר על כן קבל את עונשו, והוא סמל ודוגמא להיפך השראת השכינה, וכפירוש מצודת דוד והיו דראון. פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה'. והחרפה והבזיון לגוג ומגוג ולכל אשר לא שמרו דבר ה', הוא משום שלא השכילו לחבר ולמזג בין תאוות הגוף ובין כלות הנפש והנשמה המייחלת להתאחד עם בוראה. וזה שחוזרים וכופלים הפסוק לפני האחרון כדי לסיים בדבר טוב, הוא לא רק משום סיום טוב בקריאה, אלא גם ובעיקר משום סיום טוב בבריאה. וזה שאומר הקב"ה, שמכל השמים והארץ אינו בוחר לשכון אלא את דכא: **וְאֵל זֶה אֶבִּיט אֶל עֵינֵי וַנִּכַּח רוּחַ וְחָרַד עַל דְּבָרֵי:** והוא האמור על דרך הקבלה בסוד הצמצום, שהקב"ה כביכול מצמצם עצמו אל תוך כל אחד ואחד שמבטל עצמו ונוהג בדרך הענווה.

וכן מובא במדרש תנחומא [תרומה פרשה ז' רבי יהודה בר סימון אמר: **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שָׁמַע מִפִּי הַגְּבוּרָה וְנִבְהַל וְנִרְתַּע לְאַחֲרָיו**] [בעניין המשכן, הקרבנות ותרומת כפר נפש עיישן]: **בְּשַׁעָה שְׁאָמַר לוֹ וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְכֶם, אָמַר: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּךָ (מלכים א', כו). אָמַר לוֹ הַקַּב"ה לַמִּשְׁחָה: לֹא כֶּשֶׁם שְׂאֵתָה סָבוּר, אֲלֵא עֲשָׂרִים קָרַשׁ בְּצַפּוֹן, וְעֲשָׂרִים בְּדָרוֹם, וְשִׁמוּנָה בְּמַעְרֵב, וְשִׁמוּנָה בְּמוֹרָח, וְאַצְמָצֵם שְׁכִינָה שְׁלִי וְאַשְׁכֵּן בֵּינֵיהֶם, וְכֵן מוּבָא בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה [במדבר פרשה יב] אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינִי מִבְּקֶשׁ, לְפִי כָּחִי אֲלֵא לְפִי כָּחוֹ. כִּי בַּעֲנוּתְנוֹתַי, הָאָדָם מִתְמַזַּג כְּבִיכּוֹל עִם עֲנוּתְנוֹתַי שֶׁל מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַבֵּא לִשְׁכּוֹן בְּתוֹכֵי נַפְשׁוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ. הוּא הַמִּיּוּזָג וְהַהִשְׁלָמָה בֵּין הַגּוֹף וּבֵין הַנִּשְׁמָה, בֵּין הַגֶּשֶׁם וּבֵין הָרוּחַ, וּמִתְגַּלָּה מִיּוּזָג זֶה בִּפְי תְּפִאֲרָתוֹ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּאִים כֹּאחֵד.**

ובשבת ראש חודש משתקף המיזוג וההשלמה כביכול שבין הקב"ה שהוא קביעא וקיימא ובין האדם אשר כביכול בר-חלוף הוא, ועל ידי המיזוג עם בוראו גם הוא זוכה לקיום הנצחי. וזה שאמר הנביא והדגיש: **לִפְנֵי. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָּל בֶּשֶׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֵר יְהוָה. וְהֵיכֵן הוּא לִפְנֵי, הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שִׁיבְנָה בַּב"א. וְלִכֵּן הַזְּכִיר הַקַּב"ה בְּנִבְוָאָה זֹאת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּמָה וְכְמָה פְּעָמִים. וְעַל דֶּרֶךְ הַצַּח יֵיאָמַר כִּי בִזָּה מִתְאַיְמָה הַהַפְטָרָה גַּם לַפְרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים, וְכִפִּי שִׁמְצִינוּ [ויקרא י"ה] וְשִׁמְרָתֶם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אֲנִי יְהוָה. וַיֵּאמֶר בִּזָּה לַפְשׁוּטוֹ: וְחֵי הָאָדָם בָּהֶם בְּמִצְוֹתַי. וְלַעֲוֹמוֹקוֹ שֶׁל מִקְרָא יְדָרְשׁ: וְחֵי הַקַּב"ה, מֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיִים כְּבִיכּוֹל בָּהֶם, בְּבִנְיַי שְׂרָאֵל. וּמִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכְכֶם, כֹּאֲשֶׁר מְקַיְיִמִים מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי. וּבִזָּה הֵם מִתְחַדְּשִׁים מִדֵּי יוֹם בְּהַתְקַשְׁרוֹתֵם לְבוֹרָאִים, כְּשִׁמְיָם הַחֲדָשִׁים וְהָאֶרֶץ הַחֲדָשָׁה הַמְקַבְּלִים חַיּוֹתֵם מִכַּח הַבְּרִיאָה הַקַּבִּיעֵא וְקַיִימָא וּמְאוּר הַשַּׁבָּת הַקַּבִּיעֵא וְקַיִימָא.**

ולעתיד לבוא גם החודשים יהיו קביעא וקיימא כמובא בישעיהו ל (כו) **וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה** וּבִזָּה גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹלל וְכַפְרֵט יֵהִיו קַבִּיעֵא וְקַיִימָא כְּמוּבָא בַּהַפְטָרָתָנוּ כִּי כֹּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאֶרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נַאֲם יְהוָה כֵּן יַעֲמִד זְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם, הַמִּיּוּחָלִים כּוֹלֵם יַחַד לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שִׁיבְנָה לְהִיּוֹת גַּם הוּא קַבִּיעֵא וְקַיִימָא בַּב"א.

תָּן לְחֶכְמְךָ וַיְחַכֵּם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: elijahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת info@maanelashon.org

© גוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ©